

**EGİTİM ve İNSANİ BİLİMLER DERGİSİ**

Teori ve Uygulama

Cilt: 10 / Sayı: 20 / Güz 2019

**JOURNAL of EDUCATION and HUMANITIES**

Theory and Practice

Vol: 10 / No: 20 / Fall 2019

**İlk Okullarda Sosyal Adaletin Gelişimine Yönelik  
Uygulamaların ve Okul Müdürlerinin  
Liderlik Davranışlarının Değerlendirilmesi**

Evaluation of Social Justice Developments  
in Primary Schools and Leadership  
Behavior of School Principals

**Makale Türü (Article Type):** Araştırma (Research)

**Neşe BÖRÜ**

# İlk Okullarda Sosyal Adaletin Gelişimine Yönelik Uygulamaların ve Okul Müdürlerinin Liderlik Davranışlarının Değerlendirilmesi

Neşe BÖRÜ<sup>1</sup>

**Öz:** Bu araştırma ilkokul öğretmenlerinin ve ilkokul müdürlerinin okullarda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik uygulamaların işlerliğine ilişkin görüşlerini belirlemeyi hedeflemektedir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemine dayanarak hazırlanmıştır. Araştırmanın deseni olgubilimdir. Araştırmanın verileri yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırma sonunda dört tema bulunmuştur. Sonuç olarak; ilk okullarda sosyal adaletin gelişimine yönelik mevzuata dayalı uygulamalar bir takım değişikliklere gereksinim duymakla beraber Türk Milli Eğitim Sistemindeki uygulamaların etkililiği öğretmenlerin ve okul müdürlerinin özenine ve hassasiyetine bağlıdır. Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer bakanlıklar arasında kurulan koordinasyonun etkililiği uygulamaların başarıya ulaşması üzerinde etkilidir. Mevzuat dışında okullarda geliştirilen uygulamalar okul müdürlerinin vizyonuna, liderlik becerilerine bağlıdır. Bu durum okullar arasında eşitsizliklerin oluşmasına neden olabilir. Okullarda eleştirel vatandaş eğitimi konusunda yeni çalışmalar yapılması gelecek nesillerin sosyal adalete ilişkin yeni fikirler geliştirmesi açısından uygun görülür.

**Anahtar kelimeler:** Eğitimde sosyal adalet, okul müdürleri, sosyal adalet liderliği, sosyal adalete ilişkin eğitim politikaları.

---

*Makale Hakkında:*

*Geliş Tarihi: 10.01.2019; Revizyon Tarihi: 22.05.2019; Kabul Tarihi: 27.07.2019*

1) Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Nevşehir nboru@hotmail.com  
ORCID ID: 0000-0002-9363-1762

## Giriş

Adalet kavramı sosyal sıfatına sahip olsun ya da olmasın görev, eşya, ofis, fırsat, ceza, rol, ayrıcalık, konum gibi bazı şeylerin şahıslara göreceli olarak tahsis edilme düşüncesini merkeze almaktadır (Frankena, 1962). Bireylere tahsis edilecek şeylerin kime ne kadar pay edileceği bazı kurallar, değerlendirmeler veya standartlara göre gerçekleşir (Cohen, 1987). Bu kuralların, değerlendirmelerin veya standartların oluşturulması görevi insanlık tarafından bilinçli olarak devlete emanet edilir. Böylece toplumlar devlet çatısı altında güvende olmayı bekler ve sosyal bağlamda eşitliğin sağlanacağına inanır (Sunal, 2011).

Sosyal adaletin amacı toplum üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumdaki tüm grupların tam ve eşit katılımını gerçekleştirebilmektir. Sosyal adaleti sağlamış toplumlarda kaynakların dağılımı eşit ve tüm toplum üyeleri fiziksel ve psikolojik olarak güvendedir. Böyle bir toplumda bireyler bireysel kapasitelerini tam olarak geliştirebildikleri gibi toplumun üyeleriyle demokratik bir şekilde etkileşim halindedir. Başka bir deyişle, toplumdaki bireyler bireyselliklerini koruyabildikleri gibi diğerlerine, topluma olan sorumluluklarını da yerine getirirler. Bu türden bir toplum tahayyüllü küresel ölçekte birbirine bağlı olan tüm toplumlar için geçerlidir (Bell, 1997). Öte yandan, tarihsel, sosyolojik, politik, ideolojik, iktisadi ve kültürel süreçler toplumda eşitsizliklerin oluşmasını da etkilemeye devam eder (Hurst, 2012). Örneğin, 1990'lı yıllarda, eğitim birçok batı ülkesinde daha önce görülmemiş ölçüde milli politikaların dikkatini çekti. Batı ülkelerindeki sağ kanat hükümetleri, ülkenin eğitimini korumak ve öğrencinin akademik başarısını arttırmak için gittikçe özelleşmenin, hesap verilebilirliğin ve piyasalaştırmanın neo-liberal politikalarına uyum sağladı. Bu politik değişim eğitim yönetimi alanındaki çalışmaları da etkiledi ve eğitim yönetimi araştırmacıları geçmiş on yıllara kıyasla ahlâk, sosyal adalet, sosyal çeşitlilik, eşitlik, okulda ırkçılık gibi konulara hem liderlik perspektifinde hem de genel eğitim süreçlerinde daha fazla odaklanmaya başladı. Bu araştırmalar incelendiğinde; araştırmacıların bir kısmı demokratik liderlik veyahut paylaşımcı liderlik dahası etno-demokratik liderlik konuları üzerine odaklandı. Özellikle ırk ve kültürün demokrasinin kalbine taşınmasının gerekliliği ortaya konuldu. Feminist bağlamda, özellikle çoğu kadın olan araştırmacılar tarafından yönetimde ve öğretimde cinsiyet farklılıklarını anlamaya ve cinsiyete dayalı sosyal adaletsizlikleri (ücret, kariyer gelişimi gibi konularda ayrımcılıklar) belirlemeye dönük araştırmalar yapıldı. Bir grup araştırmacı sosyal adalet konusunu etik liderlik açısından önemli gördü; çünkü etik liderler eğitimi sadece öğrenci başarısı açısından ele almaz, değerler sisteminin gelişimine de önem verir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise sosyal adalet, kültürel çeşitlilik ve liderliğin ahlâki boyutu eğitim yönetimi araştırmalarında önemli ölçüde dikkate alındı (Oplatka, 2014).

Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri de her bireyin eğitim hakkına sahip olduğuna, bu sebeple eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin önemine, din, dil, ırk gözetmeksizin her bireyin eşit olduğuna bu sebeple toplumdaki hiç bir bireye veya zümreye imtiyaz sağlanmayacağına,

güçlü ve istikrarlı demokratik bir toplum düzenin devamı için demokrasi bilincinin bireyler arasında gelişmesi için çabalanmasının gerekliliğine değinmektedir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

Tomul (2010) çalışmasında Türkiye’de ilk ve ortaokullarda sosyal adaletin oluşması için yapılan çalışmaların yeterli ölçüde sistematik ve kurumsal olmadığını, eğitimde fırsat eşitliğine hizmet etmek yerine daha ziyade öğrencilerin sahip olamadıklarını giderme boyutunda kaldığını iddia eder. Bu doğrultuda bu çalışma okul müdürlerinin ve öğretmenlerin sosyal adalet kapsamında yer alan merkezi yönetmeliklerle ilgili görüşlerini belirleyerek, ilgili politika yapıcılara öneriler sunacaktır. Ayrıca, eğitim politikalarını ve mevcut yasal düzenlemeyi yürütmekle sorumlu olan okul müdürlerinin okulda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik uygulamalarının incelenmesi okul müdürlerinin niteliğine ilişkin veri sağlayacaktır. Bu kapsamda, bu araştırma öğretmen ve müdür görüşlerine göre ilk okullarda sosyal adaletin gelişimine yönelik uygulamaları ve okul müdürlerinin liderlik davranışlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları aşağıdaki gibidir.

- a) İlkokullarda sosyal adaletin sağlanması amacıyla hangi özelliklere sahip öğrencilerin farklı haklara sahip olması gerektiğini belirlemek.
- b) İlkokullarda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik mevzuatın işlerliğini belirlemek.
- c) İlkokul müdürlerinin okulda sosyal adaletin sağlanması için geliştirdiği uygulamaların işlerliğini belirlemek.

### **Okullarda sosyal adalet için liderlik**

Sosyal adalet liderliğini benimseyen okul müdürleri öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkların neden olabileceği adaletsizliklerin tam olarak farkındadır. Okulun inançlarını, değerlerini ve uygulamalarını bu adaletsizliklerin üstesinden gelme yönünde şekillendirir. Daha somut bir ifadeyle marjinal öğrencilerin duygusal ve akademik gelişiminin eksik kalmaması için çabalar, bu öğrencilere ayrıcalıklı akranları gibi aynı fırsatlar sunmadan, okulun mükemmel olamayacağına inanır. Her çocuğunu başaracağına inanır ve okulda işbirliği içinde hareket edilmesini önerir. Çevresinde aktivist yöneticilerin olmasına izin vererek, güç toplar (Theoharis, 2007) ve izleyenlerini de bu anlayış doğrultusunda harekete geçirir (Wang, 2018). Dahası, sosyal adalet liderleri tutkulu, adanmış, mütevazı ve belirsizliklere karşı dirençlidir (Theoharis, 2008).

Okul müdürlerinin sosyal adaletle ilgili amaçları ve vizyonu benzer olmasına rağmen pratikteki uygulamaları farklılık gösterebilir. Bu farklılığın oluşmasında okul müdürünün bilgisi, yeteneği, becerisi ve karizması etkilidir. Okul müdürü iyi niyetli olmasına rağmen sosyal adaletle ilgili çabaları sınırlı, bütünü kapsamayan karakterde olabilir. Sosyal, ekonomik, politik ve eğitimsel eşitsizliklere neden olan kurumsal norm ve uygulamaların nasıl olması

gerektiği ile ilgili minimal düzeyde farkındalığa sahip olabilir. Bu tarz okul müdürlerinin sosyal adaletin oluşmasıyla ilgili liderlik girişimleri okul içerisinde kalır ve sistemin bütünü etkileyen hegemonik eğitim politikalarının ve uygulamalarına müdahale edemez. Oysa gerçek sosyal adalet liderleri sistemin adil olmayan yapısı ve uygulamaları ile ilgili de eylemde bulunma konusunda daha cesur ve isteklidir (Wang, 2018). Gerçek sosyal adalet liderliğini benimseyen okul müdürleri, eğitim süreçlerini etkileyen makro düzeyde politik ve ekonomik gelişmelere karşı sorgulayıcı bir yaklaşıma ve eleştirel bir bakış açısına sahiptir. Böylece eğitim kurumlarının diğer kurumlarla olan ilişkilerini anlamaya çalışır. Öğretmenlerin ve öğrencilerin de bu bilince sahip olmasını destekler. Dahası, öğrencilerin eğitim süreçlerinin işlevselliği doğrultusunda okulun yapı ve işleyişine ilişkin eleştirel bir gözle bakabilmesine fırsat vererek, okulun eğitim süreçlerinin ilerlemesine olanak sağlar. Öğrenciler dâhil, farklı kültürel grupların okul kararlarına katılımına destek vererek, okulda demokrasinin gelişimine izin verir (Furman, 2012). Okullar genellikle okuma, yazma, sayma gibi temel akademik becerilerin gelişimi üzerine odaklanır; ancak öğrencilerin toplumdaki eşitsizliklere ilişkin bilinçlenme veya onlara meydan okuma konusunda becerilerinin gelişimi üzerine çabalar yetersiz kalabilir. Sosyal adalet anlayışını benimseyen okullar toplumdaki eşitsizlikleri önlemek adına öğrencilerin eleştirel bir vatandaş duruşuna sahip olması için çalışmanın yanı sıra sınırlılıklara sahip öğrencilerin sınıflara dağıtılmasını sağlayarak öğrencilerin birbirleri ile kaynaşması için çabalar (McKenzie & diğerleri, 2008).

Yukarıda verilen detaylı tanımlamalara rağmen sosyal adalet kavramının anlamı belirsizliğini korumaktadır. Bu sebeple sosyal adaletle ilgili çalışmaların değişime açık olması ve çeşitlenmesi yönünde öneriler bulunmaktadır (Bogotch, 2000).

### **Sosyal adalet ile ilgili mevzuat**

***Bilim ve sanat merkezleri (BİLSEM):*** Okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki özel yetenekli öğrencilerin yeteneklerini fark etmeleri ve geliştirmelerini amaçlayan merkezlerdir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018).

***İlkokullarda yetiştirme programı (İYEP):*** Özel eğitim tanısı olmayan, Türkçe ve Matematik derslerinde belirlenen kazanımları yetersiz olan öğrencilerin yetiştirilmesi amacıyla uygulanan programdır. Özellikle sığınmacılar, göçmenler ve geçici koruma altındaki çocuklara Türkçe ve Matematik derslerine yönelik destek vermenin yanı sıra psiko-sosyal açıdan da destek sağlamayı amaçlar (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, 2018).

***Destek eğitim odası uygulaması:*** Normal sınıflarda kaynaştırma kararı olan öğrencilerin bazı derslerde sınıflarından alınarak destek eğitim odasında nöbetçi öğretmenler tarafından yeninden eğitime tabi tutulması sürecidir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015).

**Engelliler hakkında kanun:** Hiç bir gerekçeyle engelli bireylerin eğitim hakkı engellenemez, tüm öğrencilerle eşit eğitim alma hakkına sahiptir. Normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte aynı eğitim ortamlarında bu öğrencilere kaynaştırma eğitim anlayışına dayalı eğitim verilir ve ilgili kanunda belirlenen maddelerdeki gibi bu öğrencilere birtakım kolaylıklar sağlanır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

**Taşımali eğitim:** Taşıma yoluyla eğitimden faydalanacakları ve öğrenim görecekleri okulları tespit etmeyi amaçlar. Taşıma yoluyla eğitim görecek öğrenciler bulunduğu yerde okul bulunmayan ve özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerdir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği, 2014).

**Çocuk koruma kanunu:** Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları açıklar (Çocuk Koruma Kanunu, 2005).

**Şartlı eğitim yardımı:** Nüfusun en yoksul kesimine, çocuklarının okula devam etmesi koşuluyla öğrenci başına aylık nakdi yardım yapılmaktadır. Bu haktan mülteci çocuklar da yararlanmaktadır (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2018).

**Okula uyum haftası programı:** Bu program okul öncesi eğitim, ilkököl 1. Sınıf ve ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin okula uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla düzenlenmektedir. Program sürecinde öğrencileri sosyal ve duygusal olarak destekleyen çalışmalarda bulunur ve sürece veli, öğretmen ve yöneticiler de dahil edilir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, 2018).

**Özel okul eğitim-öğretim desteği kılavuzu:** Kılavuzda belirlenen esas ve usullere göre öğrencilerin özel okullardaki eğitim-öğrenimine devam etmesi süresince devlet tarafından alacakları teşvik miktarının nasıl olması gerektiğini belirler (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, 2018).

**Adrese dayalı kayıt sistemi:** İl milli eğitim müdürlüğü tarafından, öğrencilerin ulusal adres veritabanında belirlenen adreslerine göre onları okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumlarına yerleştiren sistemdir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 2014).

İlgili mevzuat, ilk okullarda öğrenim gören üstün yetenekli öğrencileri, akademik gelişimi yetersiz öğrencileri, engelli öğrencileri ve ekonomik düzeyi düşük öğrencileri desteklemeye dönüktür.

## Yöntem

### Araştırmanın deseni

Araştırılmak istenen konu üzerinde detaylı ve sistematik nitelikte veri toplamak için bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkına vardığımız ama üzerinde ayrıntılı ve derinlemesine irdelemelere sahip olmadığımız

olgulara dikkat eder. Olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi oluşumlarla olgular varlık gösterebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.72). Bu araştırmanın olgusu ilkokullarda sosyal adalete kimlerin ihtiyaç duyduğu ve ilk okullarda sosyal adaletin gelişimine yönelik hem merkezi yönetim hem de okul yönetimi tarafından geliştirilen uygulamalardır. Araştırma sürecinde katılımcılar bu olguya ilişkin görüşlerini kişisel deneyimlerinden yola çıkarak paylaşmıştır. Kişisel deneyimlerin ve algının kişiler arasında görecelilik gösterebilmesi sebebiyle bu araştırma için olgu bilim deseni uygun görülmüştür.

### Katılımcılar

Araştırmaya katılan ilkokul müdürleri ve öğretmenleri belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemi olan *maksimum çeşitlilik örnekleme*'den yararlanılmış ve sosyo-ekonomik açıdan farklılık gösteren ilkokulların müdürlerine ve öğretmenlerine ulaşılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 7 ilkokul müdürü ve 7 ilkokul öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan okul müdürlerinin 2'si kadın 5'i erkektir. İlkokul öğretmenlerinin ise 4'ü kadın 3'ü erkektir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin branşları rehber öğretmen ve sınıf öğretmeni olarak belirlenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1.'deki gibidir.

**Tablo 1.** Katılımcıların demografik özellikleri.

Kod adı	Cinsiyet	Görevi	Kıdem	SED	Kod adı	Cinsiyet	Görevi	Kıdem	SED
M1	Erkek	Müdür	31	Yüksek	S1	Erkek	Sınıf Öğretmeni	19	Orta
M2	Erkek	Müdür	30	Yüksek	S2	Kadın	Sınıf Öğretmeni	22	Yüksek
M3	Kadın	Müdür	29	Yüksek	S3	Kadın	Sınıf Öğretmeni	21	Yüksek
M4	Erkek	Müdür	6	Düşük	S4	Erkek	Sınıf Öğretmeni	17	Düşük
M5	Erkek	Müdür	25	Orta	R1	Kadın	Rehber Öğretmeni	10	Yüksek
M6	Kadın	Müdür	10	Orta	R2	Kadın	Rehber Öğretmeni	9	Yüksek
M7	Erkek	Müdür	31	Orta	R3	Erkek	Rehber Öğretmeni	17	Orta

### Veri toplama süreci

Araştırmada görüşmeler sırasında önceden belirlenmiş sorulara verilen yanıtları somutlaştırmak veya tam olarak ne anlama geldiğini anlamak için yeni sorular sorabilmeye imkân tanıyan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme soruları araştırmanın amaçlarına uygun nitelikte hazırlanmış ve araştırma öncesinde toplamda yedi soru hazırlanmıştır. Görüşme soruları (Ek-1), bir alan uzmanı tarafından kontrol edilerek, soruların güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından yapılmıştır. Görüşme sürecinin güvenilir ve samimi olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşme süreleri 30 ile 40 dakika arasında değişmektedir. Görüşmeler sonunda yapılan deşifreler bir ila iki sayfa arasında değişkenlik göstermektedir.

### Geçerlik ve güvenilirlik

Araştırmanın geçerliğinin belirlenmesinde Christensen ve diğerleri'nde (2015) bahsedilen *nitel araştırmalarda kullanılması gereken geçerlik stratejilerinden* yararlanılmıştır. Buna

göre; araştırmanın *teorik geçerliliğinin* sağlanması için araştırmanın teorik kısmı ile araştırma sorularının dolayısıyla verilerinin uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmanın katılımcıları belirlenirken, okullar öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine göre yüksek-orta-düşük olarak ayrıştırılmış ve her okul türünde görev yapan en az bir katılımcıya ulaşılmıştır. Böylece, veri çeşitlemesi sağlanmak istenilmiştir ve iç geçerlilik desteklenmiştir. Ayrıca araştırmanın verilerinin toplanması sürecinde sorular mümkün mertebe sonda sorular yoluyla açılarak katılımcıların görüşlerini ayrıntılı olarak dile getirmesi sağlanmıştır. Böylece *detaycı araştırmacı* yaklaşımına hizmet edilmek istenmiştir. Bulguların ortaya konması sürecinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırma sonunda elde edilen sonuçların ve yapılan yorumların katılımcılar tarafından kontrol edilmesi sağlanarak *yorumlama geçerliği* sağlanmıştır. Verilerin analizi ve yorumlanması sürecinde alandaki araştırmacılardan destek alınmıştır.

### **Verilerin analizi**

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2006, s.224) tarafından ortaya konulan betimsel analiz yaklaşımı aşamaları dikkate alınmıştır. Bunlar:

- Görüşme kayıtlarının dökümü: Katılımcılarla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedildikten sonra ses kayıtları dijital ortamda yazılı hale getirilmiştir.
- Kodlama anahtarının oluşturulması ve kodlanması: Görüşme dökümleri detaylı incelemeler sonucunda içeriklerine göre kodlanmış ve benzer kodlardan gruplar oluşturularak temalar oluşturulmuştur.
- Bulguların tanımlanması ve yorumlanması: Bulgular bölümü belirlenen temalar ve temaları destekleyen katılımcıların görüşlerinden alınan doğrudan alıntılarla oluşturulmuştur. Tartışma ve yorum bölümünde bulgulara ilişkin yorumlamalar yapılmıştır.

### **Bulgular**

Araştırmanın verileri üzerinde yapılan incelemeler neticesinde bulgular 4 tema altında gruplandırılmıştır. Temalar ve alt-temalar:

- (1) Sosyal adalete gereksinim duyan öğrenciler
- (2) Yönetmeliklerle ilgili görüşler
  - İYEP: İlkokullarda yetiştirme programı
  - Okula uyum haftası programı
  - Bedensel ve zihinsel engelli öğrenciler
  - Parçalanmış ailelerin çocukları
  - Gelir düzeyi düşük öğrenciler



- Aileleri tarafından ihmale uğrayan öğrenciler
- Yabancı uyruklu öğrenciler

(3) Okullarda geliştirilen uygulamalar

- Bedensel ve zihinsel engelli öğrenciler
- Parçalanmış ailelerin çocukları
- Akademik başarısı düşük öğrenciler
- Aileleri tarafından ihmale uğrayan öğrenciler
- Yabancı uyruklu öğrenciler
- Gelir düzeyi düşük öğrenciler

(4) Eleştirel bakış

- Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi
- Eğitim politikalarının eşitsizliğe sebebiyet veren durumları
  - Özel okullara girişte eğitim-öğretim desteği
  - Taşınmalı eğitim
  - Adrese dayalı kayıt sistemi
- Okul müdürlerinin merkezi eğitim politikalarını eleştirme becerileri
- Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği

**Sosyal adalete gereksinim duyan öğrenciler**

Araştırmanın tüm katılımcılarına göre okullarda bazı öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla eğitim imkânlarının bir takım farklılıklara sahip olması gerekir. Katılımcılara göre bu öğrenciler:

*(a) engelli öğrenciler; (b) yabancı uyruklu öğrenciler; (c) aileleri mevsimlik tarım işçileri olan öğrenciler; (d) aileleri parçalanmış olan öğrenciler; (e) dar gelirli öğrenciler; (f) uzun süreli hastalığı olan öğrenciler; (g) akademik başarısı düşük olan öğrenciler; (h) kaynaştırma eğitimi alan öğrenciler; (i) ailesinin eğitim düzeyi düşük veya eğitime karşı ilgisiz ailelerin çocukları; (j) aileleri tarafından ihmal edilen öğrenciler (çocuk esirgeme kurumlarında ikamet eden öğrenciler); (k) uyum sorunu ve davranış bozukluğu olan öğrenciler; (l) toplumsal kurallara uyum gösteremeyen öğrenciler; (m) üstün yetenekli öğrenciler; belirli bir alanda yeteneği olan öğrenciler (basketbol, okçuluk, atletizm vb.); (n) içe kapanık öğrenciler; (o) ailedeki en büyük çocuklar şeklindedir.*

Bu görüşlere ilişkin alıntılar izleyen paragraflardaki gibidir.

M6: “Engelli öğrenciler, sığınmacılar, gelir düzeyi düşük öğrenciler, mevsimlik tarım işçisi diye tabir edilen yarı göçer öğrenciler, uzun süreli hastalığı olan öğrenciler.”

M5: “Uyum sorunu olan öğrenciler, anne babası ayrı olan öğrenciler (parçalanmış aileler), akademik başarısı düşük olan ve kaynaştırma eğitimi alan öğrenciler, ihmal edilen öğrenciler, yabancı uyruklu öğrenciler (Suriyeli), dar gelirli öğrenciler.”

M1: “Ailenin eğitiminin ve eğitime bakışının ilgisiz, yetersiz olması; çok korunan, hayır denilemeyen, kural tanımayan öğrenci olması.”

R1: “Belirli bir alanda yeteneği olan öğrenciler (basketbol, okçuluk, atletizm vb.)”

S4: “Üstün yetenekli çocuklar, engelli çocuklar, mevsimlik işçi çocukları, mülteciler.”

R3: “İçe kapanık öğrenciler, ailedeki en büyük çocuklar, boşanmış aile çocukları.”

### **Yönetmeliklerle ilgili görüşler**

#### ***İYEP: İlkokullarda yetiştirme programı***

Bu tema altında yer alan görüşler İYEP’den yararlanan öğrenciler, engelli öğrenciler, okula yeni başlayan öğrenciler, parçalanmış aileye sahip öğrenciler, dar gelirli öğrenciler, aileleri tarafından ihmale uğrayan öğrenciler ve yabancı uyruklu öğrenciler için hazırlanan yönetmeliklere ilişkindir.

Okullarda akademik başarısı düşük ve uyum sorunu yaşayan öğrenciler için uygulanan ‘İYEP’ programının değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların görüşleri:

M3: “Okullarda her öğrenciye yeteneğine göre eğitim verilmiş olsaydı akademik başarısı düşük olan öğrenciler de yetenekleri ölçüsünde gelişebilir daha mutlu olurlardı. İYEP’na gerek kalmazdı.”

R1: “Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler RAM’dan tanılama sonucu kaynaştırma aldığı müddetçe destek eğitim odasından faydalanabiliyor. Akademik başarısı düşük öğrenciler İYEP kapsamında kursa alınabiliyor. Yabancı uyruklu öğrenciler kapsayıcı eğitim kapsamında belirli haklardan faydalanabiliyor. Fakat okullarda akademik başarı haricinde sportif ve kültürel faaliyetler kapsamında başarılı ve yetenekli olan öğrencilerin okul bünyesinde özel bir hakları yok ancak gençlik spor müdürlüğü bünyesinde açılan kurslardan faydalanabiliyor. İYEP’nın içeriğine ve amacına bakacak olursak, gayet güzel bir uygulama özellikle yabancı uyruklu öğrenciler adına, fakat kaynaştırma öğrencileri ayırılmazken, İYEP’na ait öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı bir şekilde eğitim alması onlara ayırıştırılmış hissiyatı vereceğini düşünüyorum.”

S4: “Üstün yetenekli çocuklar için BİLSEM, akademik başarısı düşük çocuklar için İYEP Üstün yetenekli çocuklar dışında kalan gruplar için bu uygulamaların katkı payı yok de-

*necek kadar azdır. İYEP'nin yetersizlikleri vardır. Örneğin İYEP'na katılan öğrencilerin aileleri genellikle ilgisiz kişilerdir. Kurslar, günlük programın sonuna eklenen saatlerde olması sebebiyle çocuklar kursa yorgun bir şekilde geliyor. Çocuklardan kazanmasını istediğimiz beceriler 1.2.3.4. sınıfa kadar verilmeye çalışılan ama kazandırılmayan becerilerdir. İYEP ile bu becerilerin aynı sınıf ortamında günlük başka bir saatte kazanmaları çok zordur. İYEP kursuna katılan öğrencilerin bu becerileri neden kazanamadığının profesyonel bir ekip tarafından öğrencilerin zeka-aile-ilgisizlik-öğretmene uyum gibi özelliklerinin tanınması gerekir.”*

S1: *“İYEP bana göre devletin öğretmenlere ek kazanç sağlaması için sunmuş olduğu bir çalışmadır; çünkü öğrenciye pek fazla bir şey katacağını düşünmüyorum. İYEP'na katılan öğrenciler; belli bir yetenek ve çalışmanın veya kapasitenin altında olan çocuklardan oluşmaktadır.”*

R3: *“İYEP, yıllardır beklenen olması gereken bir çalışmaydı. Arada kalan bir öğrenci grubu var. Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM)'den kaynaştırma raporu alamayan ama öğrenme güçlüğü çeken bir grup öğrenci var. İYEP tamda bunu karşıladı, güzel bir uygulama. Benim açımdan yeterli. Kapsamı ve temel mantığı yeterli. Ayrıntılarda eksiklikleri söyleyebilirim ama görmedim. Öğretmenlerin motivasyonu eksikliği var, uygulayıcılarla ilgili sorun olabilir, sistemle ilgili değil..”*

Katılımcıların görüşlerine göre okullarda öğrencilerin akademik başarılarını arttırmaya çalışmak yerine onlara yeteneklerine göre eğitim verilmesi daha uygundur. Mevcut sistemde öğrencilerin daha çok akademik gelişimine yönelik uygulamalar varken, özellikle sportif ve kültürel faaliyetlerde yetenekli öğrencilerin gelişimine yönelik uygulamaların yeterli değildir. İYEP'nin özellikle yabancı uyruklu öğrencilerin akademik gelişimine katkı sunacağı, ancak akademik açıdan gelişim seyri düşük olan öğrenciler açısından çok da faydalı olmayacağını, öğretmenlere ek kazanç sağlamanın ötesine gidemeyeceğine ifade eden görüşler olmakla birlikte, İYEP'nin yıllardır aranan bir uygulama olduğunu ifade eden görüşler de vardır. İYEP'nin etkililiğinin, öğretmenlerin niteliğine, öğrencilerin neden bu programa dahil olmak zorunda olduğuna ilişkin irdelemelerin yapılmasına bağlı olduğunu ifade eden görüşler de vardır.

### **Okula uyum haftası**

‘Okula uyum haftası programı’ için katılımcıların görüşleri:

M5: *“Uyum sorunu yaşayan öğrencilerimiz için okullar açılmadan 1 hafta önce başlayan oryantasyon eğitimi büyük oranda karşımıza çıkacak sorunları ortadan kaldırıyor. Fakat yeterli mi? Bence yeterli değil çünkü takvim yaşı 72 ayını dolduran fakat hazır-bulunmuşluk düzeyleri yetersiz öğrenciler veya prematüre dünyaya gelen, yaşitlarına göre kasları*

*gelişmemiş, yahut psiko-sosyal yönden 1. Sınıfa hazır olmayan fakat mecburen 1. Sınıfa devam etmek zorunda kalan öğrencilerimiz için bir düzenleme veya okul müdürlüklerine verilen bir yetki yok. Hâlbuki bu ve buna benzer durumda olan öğrencilerin 1. Sınıfa devam etme zorunluluğu okul idarecilerin ve rehber öğretmenlerin kararı ile anasınıfı eğitimine yönlendirebilmenin önünün yasal düzenlemeyle açılması gerekmektedir.”*

*R3: “Birinci sınıfta en küçük ile en büyük öğrenci arasında 14-15 ay fark olabiliyor. Bu aynı ortamda eğitimlerini çok zorlaştırıyor. Öğretmenin yetkisi yok, anasınıfına tekrar devam etsin önerisini yapamıyor. Eğer o yetkiye sahip olsaydı öğretmene güvenirdim, öğretmenlerin şöyle bir özelliği vardır. Öğrencileri çok kısa bir sürede gruplama yapar. Okuyacak okumayacak.. yürümesinden oyun oynamasından konuşmasından tanır, geçerliliği yüksek verilerdir. Tutarlılığı çok yüksektir. O yetki öğretmenin tavsiyesi ile okul müdüründe olmalıdır. Bu durumu siyaset etkileyebilir. Yani veliler siyasetle veya kişiler arası ilişkilerini kullanarak okul müdürünün bu kararını istemeyebilir.”*

Okula uyum haftası programı kısmen yeterli bulunurken, bazı durumlarda sorunlarına cevap veremediği düşünülmektedir. Bu sorunların üstesinden gelmek için öne sürülen çözüm önerisi okul idarecilerinin ve rehber öğretmenlerinin okula yeni başlayan öğrencilerin hazır-bulunmuşluk düzeyi ile ilgili karar verme yetkisine sahip olmasıdır. Katılımcılar bu yetki gücünü siyaset veya kişilerarası ilişkilerin etkilememesi gerektiğini de belirtmişlerdir.

### ***Bedensel ve zihinsel engelli öğrenciler***

Okullarda bedensel ve zihinsel engelli öğrencilere yönelik geliştirilen uygulamalar ve yönetmeliklerle ilgili olarak katılımcıların görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

*M4: “Engelli bireyler için evde, hastanede veya cezaevinde birebir yüz yüze eğitim imkanları mevcut olup uzaktan eğitim de yapılabilmektedir. Bu hizmet ders ücreti karşılığında Özel Eğitim Yeterliliğine sahip öğretmenler tarafından verilmektedir. Ayrıca engelli bireyler için ilköğretim sonunda iş okulları ve bunun sonrasında Engelli KPSS mevcut olup engelli bireylerin istihdamı hususunda öncelikler oluşturulmuştur. Mevcut düzenlemeler genel olarak bireylere akademik açıdan verilen eğitimleri yani işin öğretim boyutunu sağlamaktadır. Bunun yanında psikolojik ve sosyolojik boyutta istendik faaliyet ve girişimlerin de desteklenmesi gerekmektedir.”*

*S1: “Ulusal düzeyde kanunların ve yönetmeliklerin yürürlüğe girmesine, hatta uluslararası düzeyde imzalanmış olan deklarasyonlara (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, BM Engelli Hakları Sözleşmesi gibi) rağmen Türkiye’de özel eğitim alanındaki uygulamalarda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Uygulamada yetersiz yönler elbette bulunmaktadır. Mevcut sistemdeki yasal düzenlemelerin engelli çocukların eğitimsel gelişiminde payının yüksek olmadığını düşünüyorum.”*

S2: “Geçmiş yıllara göre çok yol kat edilmiş durumda...Yasal düzenlemeler önemli ama uygulanabilirse... Özel eğitime ihtiyacı olan her çocuğun eğitiminde bazı araçları kullanma zorunluluğu vardır (Braille tablet, daktilo, uzun baston, işitme cihazı gibi). Bu cihazların temininde devlet belli bir kısmını karşılıyor. Bu da sevindirici bir gelişme olarak kabul edilebilir. Devlet bu cihazların masrafını tamamen karşılamalıdır. Okulların fiziksel şartları, imkânları ‘okullarına günün birinde engelli bir öğrenci gelebilir’ düşüncesinden hareketle düzenlenmemiş durumda. Bu çalışmalar kesinlikle yeterli olmuyor.”

R1: “Geçmiş yıllara kıyasla engellilerin okulla bütünleştirildiği kanaatindeyim. Özellikle okullarda özel eğitim sınıfı adı altında açılan engellilere yönelik sınıfların hem o okulda okuyan öğrencilere engellilerle kaynaşma fırsatı verdiğini hem de engellileri onlarla kaynaştırdığını çok iyi gözlemliyoruz. Fakat eğitim materyalleri konusunda daha fazla desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum.”

Kaynaştırma öğrencilerinin akademik gelişimine yönelik destek eğitim odası uygulaması çalışması için S3 ve R3’ün görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Destek odalarının etkili çalışması sınıf öğretmeni ile öğrenciye özel sınıfta akademik destek verecek öğretmen ile kurulan işbirliğine bağlı olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu çocukların kafası zaten karışık, farklı öğretim tarzı öğrencilerin öğrenimini bana göre daha da zorlaştırıyor. Eğitim sürecinde işbirliği kurulmasında bazı öğretmenler hassas davranırken, bazıları davranmayabiliyor. Veya bazı öğretmenler destek odalarını yürütme sürecinde hassas davranırken bazıları davranmayabiliyor.”

R3: “Destek eğitim odalarının, çok işlevsel olduğunu düşünmüyorum. Kaynaştırma raporu almış bu öğrenci, akranlarıyla birlikte sınıfta kaynaştırma eğitimi alıyor ve rehabilitasyon merkezinde de özel eğitim alıyor, üçüncü bir uygulamaya gerek yok, eğer üçüncü bir modüle ihtiyaç duyuluyorsa, o zaman bir yerde hata yapıyorsunuzdur.”

Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre engelli bireylerin eğitimi ve gereksinimleri ile ilgili geçmiş yıllara kıyasla çok yol alınmıştır, engellilerin eğitime katılma oranlarının belirgin bir biçimde artmıştır. Öte yandan, engelli bireylerin kullanmış olduğu araçlar ücretsiz olarak dağıtılmalı, eğitim materyallerinin sayısı artmalı, okulun fiziki koşulları engelli bireylerin gereksinimlerine göre iyileştirilmelidir. Destek eğitim odalarının etkililiği öğretmenlerin etkililiğine ve öğretmenler arasında kurulan işbirliğine bağlıdır.

### **Parçalanmış ailelerin çocukları**

Okullarda farklı eğitim imkânlarına gereksinim duyan öğrencilerden parçalanmış ailelerin öğrencileriyle ilgili uygulamalar ve yönetmeliklerle ilgili katılımcıların görüşleri:

M5: “Parçalanmış ailelerin çocukları için bir yasal düzenleme bildiğim kadarıyla yok. Bu öğrenciler için uzman psikologlardan her okula destek sağlanabilir. Boşanmalar zorlaştırılabilir, bireylere evlilik öncesi eğitimler verilebilir.”

R3: “Boşanmış aile çocukları, içe kapanık öğrenciler ile ilgili yasal düzenlemeler mevcut değil. Çözümler öğretmene yüklenmiş durumda. Öğretmenlerin rehberlikle ilgili yeterliliklerini iyi görmüyorum. Öğretmen yeterli pedagojik donanımına sahip değilse öğrencinin sorununun arka planını göremeyebilir. Rehber öğretmen ve okul idaresi öğretmenin yetersizlikleri için farkındalık oluşturmali. Yasal düzenleme olmalı, başka bir okuldaki rehber öğretmen öğrenciyi direkt psikiyatriye gönderebilir, uğraşmak istemeyebilir çünkü görev alanı tanımlı değil. Sadece boşanmış aile ile ilgili değil, ekonomik durumu ile ilgili yasal boşluk var. Örneğin sadece okula yansıyan durumu görüyoruz. Beslenme yardımı yapılmıyor. Mont ve ayakkabı veriliyor. Evlere ziyaretler inisiyatifte bırakılmış durumda, bu inisiyatif de herkesin aynı hassasiyeti göstermemesine sebep oluyor..”

### **Gelir düzeyi düşük öğrenciler**

Dar gelirlili ailelerin öğrencileriyle ilgili uygulamalar ve yönetmeliklerle ilgili katılımcıların görüşleri:

M5: “Dar gelirlili öğrenciler; bu öğrenciler için çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı ile MEB arasındaki protokole göre kısmen de olsa şartlı nakit yardımı yapılmaktadır. Ayrıca ülkemizde Maddi durumu kötü olan öğrenciler için devlet parasız yatılılık ve bursluluk sınavı düzenlenmektedir. Dar gelirlili veya maddi durumu zayıf öğrenciler için mevcut yasal düzenlemeleri yetersiz buluyorum. Bu tür öğrencilerimiz için henüz ciddi bir çalışma bildiğim kadarıyla yapılmadı. Kaymakamlıklardan yapılan nakit yardımları yetersiz. Yardımlar sürekli olmalı ve kapsamı genişletilmeli.”

M5: “Dar gelirlili öğrenciler; bu öğrenciler için çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı ile MEB arasındaki protokole göre kısmen de olsa şartlı nakit yardımı yapılmaktadır. Ayrıca ülkemizde Maddi durumu kötü olan öğrenciler için devlet parasız yatılılık ve bursluluk sınavı düzenlenmektedir. Dar gelirlili veya maddi durumu zayıf öğrenciler için mevcut yasal düzenlemeleri yetersiz buluyorum. Bu tür öğrencilerimiz için henüz ciddi bir çalışma bildiğim kadarıyla yapılmadı. Kaymakamlıklardan yapılan nakit yardımları yetersiz. Yardımlar sürekli olmalı ve kapsamı genişletilmeli.”

R2: “Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çocuk Koruma Kanunu, devletin yürüttüğü bazı politikalar (ücretsiz eğitim, okul kitapların ücretsiz dağıtılması, yardım fonları ). Bu yasal düzenlemeler öğrencilerin eğitim almasını sağlamakta ancak eğitimin kalitesini belirleyememektedir. Okulumuzda alt sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerimizin büyük çoğunluğunun bilinçsiz aile yapısına sahip oldukları görülmektedir. Öğrenciler okula düzenli devam etmekte ancak akademik olarak aile desteğinden yoksun oldukları göze çarpmaktadır. Ailelerin çocuğuna nasıl yardımcı olacağını bilmedikleri, eğitimsel gelişimde ailenin rolü konusunda farkındalık düzeylerinin düşük olduğu gözlenmektedir. Yasalar aileleri bilinçlendirme konusunda eksik kalmaktadır.”

S3 “Zeki ama sosyal ve ekonomik yönden zayıf ailelere sahip çocuklar için bir şey yapılması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle devamsızlıkla ilgili yaptırımımız yok. Veli anlamsız sebepleri bahane göstererek çocuklarını okula göndermeyebiliyorlar. Ailelerin eğitime değer vermesi için ailelerin bilinçlendirilmesi üzerine çalışmalar yapılması gerekir. Örneğin veli ziyaretleri etkili oluyor. Burada asıl sorun ailenin ekonomik durumu değil eğitime verdiği önemin yetersizliği. Tüm çocukların okula gönderilmesi zorunluluğu yasal olarak mevcut, bana göre zorunluluk yerine veli bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı.”

Katılımcıların görüşlerine göre, gelir düzeyi düşük öğrenciler için çalışmalar yapılmakta ancak yeterli değildir. Gelir düzeyi düşük öğrencilerin genellikle ailelerinin eğitime bakışının olumsuz olduğu düşünülmektedir.

### ***Aileleri tarafından ihmale uğrayan öğrenciler***

Okullarda aileleri tarafından ihmale uğrayan öğrencilere yönelik geliştirilen yönetmeliklerle ilgili olarak katılımcıların görüşleri:

M5: “İhmal edilen öğrencilerle ilgili mevcut yasal düzenlemeler örneğin; çocuk esirgeme kurumu, çocuk koruma kanunu vs. kısmen yeterli buluyorum. Fakat bu kurumlar devlet kurumu olduklarını daha fazla hissettirerek ihmale veya istismara uğrayan çocuklar hakkında karar alırken daha kesin ve çocuğu koruyan kararlar alırsa esnek davranmazsa eminim ki daha iyi neticeler alınacaktır.”

Genel olarak, katılımcılar sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumlarının mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde çocuğu koruyan kararlar almasını daha doğru bulmaktadır.

### ***Yabancı uyruklu öğrenciler***

Okullarda yabancı uyruklu öğrencilere yönelik uygulanan yönetmeliklerle ilgili katılımcıların görüşleri:

M5: “Yabancı uyruklu öğrenciler; milli eğitim bakanlığı bu öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonunu sağlamak için sınıfında yabancı öğrenci bulunan bütün öğretmenleri ve idarecileri hizmet içi eğitime aldı.”

### **Okullarda geliştirilen uygulamalar**

#### ***Bedensel ve zihinsel engelli öğrenciler***

Bu tema altında okullarda sosyal adaletin gelişimi için yasal düzenlemelerin dışında geliştirilen uygulamaların değerlendirilmesine ilişkin okul müdürlerinin ve öğretmenlerin görüşleri yer almaktadır.

Engelli öğrenciler için geliştirilen uygulamalara dair görüşler:



S4: “Engelli olan öğrenci için okul ve sınıf düzeni sağlanır. Onun katılabileceği faaliyetlere yer verilmektedir. Çalışmalar sonucu akademik bir başarı sağlanamamaktadır. Ancak kendisini bir gruba dahil hissetmekte ve arkadaşları tarafından farklı görülmemekte.”

M6: “Biz okulda drama çalışmaları yaparak diğer öğrencilerin empati kurmalarını sağlıyoruz. Tüm paydaşlarla bu öğrencilere yardımcı olmaya çalışıyoruz. Maddi ve manevi destek sağlıyoruz. Güvenli bir ortam sağlamaya çalışıyoruz. Gelişen eğitim şartları ve değişen teknolojiye ayak uydurmak çok zor. Bu öğrencileri istenilen seviyeye getiremesek bile yapılan çalışmalarla mutlu öğrenciler kazanıyoruz.”

Engelli öğrencilerin akademik gelişimini tam anlamıyla sağlayamamasalar bile bu öğrencilerin mutlu olması için gayret edilmektedir. Okulda drama çalışmaları yapılarak, engelli bireylerin gereksinimlerine yönelik okul toplumunun farkındalık geliştirmesine çaba sarf edilmektedir.

### **Parçalanmış ailelerin çocukları**

Parçalanmış ailelerin çocuklarına gereksinimlerinin tamamlanmasına yönelik M5’in okulda geliştirmiş olduğu çalışmalar:

M5: “Bölünmüş aile çocukları için ancak veli ziyaretleri yaparak öğrenciyi biraz daha motive etmeye çalışıyoruz. Okul rehberlik servisi kanalıyla bu tür velilerimizi okula çağırıp seminerler veriyoruz.”

### **Akademik başarısı düşük öğrenciler**

Akademik başarısı düşük öğrencilerin gereksinimlerinin tamamlanmasına yönelik M5’in ve M3’ün okulda geliştirmiş olduğu çalışmalar:

M5: “Akademik başarıları düşük öğrenciler için öğretmen arkadaşlarımızdan bazıları gönüllülük esasına göre gün bitiminde haftanın iki günü sınıflarında diğer arkadaşlarına göre başarısı düşük öğrencilere ücretsiz destek veriyorlar. Okulumuzda yapılan çeşitli sosyal etkinliklerde (şiir dinletisi, yetenek yarışması, spor yarışmaları vs) bu tip başarısı düşük öğrencilere görev vererek kendilerini bu alanlarda göstermeleri için fırsat tanımış oluyoruz.”

M3: “Öğretmenlerimiz bu öğrencilerle ayrıca ilgilenmekte ve akademik olarak diğer öğrencilerin seviyesine çıkartabilmek için zaman vermektedirler. Yaptığımız çalışmalar yeterli değil. Bizim bu çocukların ebeveynlerine de eğitim vermemiz gerekli. Ayrıca, seviye gurupları yapılarak bu öğrencilerle ayrıca ilgileniliyor.”

### **Aileleri tarafından ihmale uğrayan öğrenciler**

İhmal ve istismara uğrayan öğrencilerin gereksinimlerinin tamamlanmasına yönelik M5’in okulda geliştirmiş olduğu çalışmalar:



M5: “Şüpheli bir ihmal veya istismar durumunda bütün personelimizi nereden kimden ve nasıl yardım alabilecekleri konusunda bilgilendiriyoruz. Okul Rehberlik öğretmeni okulumuzda eğitim gören bütün öğrencilerimize ve anne babalarına ihmal ve istismar konusunda bilgilendirme toplantısı yapmaktadır. İhmal ve istismarı önceden belirlemek en önemli görevlerimiz arasındadır. Şiddet, istismar veya ciddi bir ihmal söz konusu ise de bildirim yükümlülüğümüz gereği savcılığa veya emniyet güçlerine bildiriyoruz. Daha sonrasında da öğrenciye psiko-sosyal destek veriyoruz.”

### **Yabancı uyruklu öğrenciler**

Yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili görüşler:

S3: “Bu sene 2 Suriyeli çocuğum var başarısı karakterine bağlı kendi açımdan söyleyeyim ötekileştirme yok. Öğrencilerimin yapmasına izin vermiyorum. Genellikle öğretmene bağlı ezmesine kesinlikle izin vermem. Çocuğun günahı yok ben o gözle bakarım, savaştan öğrenci sorumlu değil, burada da olduğuna göre ne kadar iyi yetiştirirsek o kadar iyi, ona haksızlık yapmazsak oda yapmamayı öğrenir.”

M5: “Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim sistemimize daha çabuk entegre olmaları için bu öğrencileri sınıflara eşit sayıda dağıtmaya gayret ediyoruz. Bunlardan maddi durumu kötü olanlara, okul aile birliğimiz tarafından destek sağlıyoruz. Çoğu zaman öğretmenler bir araya gelerek bu tür öğrencilerin yiyecek, giyecek, yakıt, ev kirası ihtiyaçlarını karşılıyorlar. Türkçesi kötü durumda olanlara öncelikli olarak Türkçe eğitimi veriyoruz. Sosyal etkinliklerde bu öğrencilere görev vererek olası adaptasyon problemlerini ortadan kaldırmış oluyoruz.”

Yabancı uyruklu öğrencilerin sınıfta dışlanıp dışlanmamasının sınıf öğretmenin almış olduğu önlemlere bağlıdır.

### **Gelir düzeyi düşük öğrenciler**

Maddi desteğe ihtiyacı olan öğrenciler için çalışmalar vardır. Türkçe eğitimi ile ilgili destekleme çalışmaları geliştirilmektedir.

R2'nin ekonomik açıdan yetersiz olan veya ilgisiz anne-baba tutumlarına sahip olan öğrencilere yönelik görüşleri:

“Maddi durumu yetersiz öğrencilerimize kırtasiye ve okul kıyafeti yardımıyla bulunmaktadır. Okulumuzda öğretmen-veli görüşmeleri, rehberlik servisi tarafından yapılan “Başarıda Ailenin Rolü”, “Anne- Baba Tutumları”, “Okula uyum” “Çocuk İstismarı ve İhmali” “Bağımlılıkla Mücadele Eğitimleri” gibi seminer çalışmaları, bireysel görüşmeler ile bilinçlendirme çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca okul idaresi, sınıf öğretmeni ve rehberlik öğretmenin de bulunduğu bir ekip ile veli ziyaretleri yapılarak problemlerin

*çözümüne yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Maddi açıdan yetersiz olsak bile anne baba desteği, sevgisi, ilgisi tam olan öğrenciler olmaları yönünde destekleme çalışmalarımız mevcuttur. Bütün dezavantajlı ailelere yetişebilmek hem uzun zaman hem de büyük fedakarlık gerektirmektedir. Okulda verilen aile eğitimlerine anne babadan sadece biri katılmakta veya aile önem vermediği için hiç gelmemektedir, bu da çalışmalarını sınırlı kılmaktadır. ”*

Okullarda sosyal adaletin gelişimi için farklılıklara sahip olan öğrencilerin gereksinimlerine dair yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı durumlarda okul müdürleri özellikle gönüllü öğretmenlerin desteğini alarak, rehber öğretmeni ve velilerle işbirliği kurarak bu öğrencilerin gereksinimlerine cevap vermeye çalışmaktadırlar. Farklılıklara sahip bu öğrencilerin velilerine zaman zaman seminer verdiklerini ve olası bazı problemler için önceden önlem almak adına tüm okul çalışanlarını ne yapmaları gerektiğine dair bilgilendirdiklerini ifade etmişlerdir. Yaptıkları çalışmaları yetersiz bulan okul müdürü de vardır. Katılımcılar öğrencilerin maddi gereksinimlerinin yanı sıra ailelerin eğitimine de özellikle vurgu yapmaktadır.

### **Eleştirel bakış**

Bu tema altında öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine yönelik okullarda yapılan çalışmalara, eğitim politikalarının eşitsizliğe sebebiyet veren durumlarına, okul müdürlerinin merkezi eğitim politikalarını eleştirme becerilerine ve okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği ile ilgili becerilerine dair görüşler yer almaktadır.

### **Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi**

Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine yönelik uygulamalara dair görüşleri izleyen paragraflardaki gibidir.

M7 son yıllardaki eğitim programlarının öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağladığını düşünmektedir. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi hususunda okulda ilk yapılması gerekenin iletişimin önündeki engellerin aşılması olarak görür. Buna göre M7 görüşü:

*“Özellikle milli eğitim bakanlığımızın eleştirel düşünce gibi 21.yy becerileri konusunda 2004 yılından itibaren oldukça yoğun bir çaba içerisinde. Özellikle değişen müfredatlarda her seviyedeki öğrencilerimize bu becerilerin verilmesi bir gereklilik olarak vurgulanmıştır. Ayrıca okulumuzda derslerde ve sosyal alanlarımızda kendilerini amaçlara uygun olarak ifade etmelerini teşvik etmek için çalışılmaktadır. Öncelikle iletişim kurmanın önündeki engellerin kaldırılması ve teşvik edici olmak hususunda oldukça titiz ve tutarlı bir okul politikamız mevcuttur.”*

R3'ün eleştirel vatandaş eğitimi ile ilgili görüşleri:

*“Öğretmenin kişiliği ile ilgili eleştirel vatandaş eğitimi. Okul toplantılarında öğretmenleri öğrencilere kendilerini okulda mutlu hissetmeleri hususunda motive ediyoruz. Eleştirel vatandaş eğitimi ile eşleşmeyebilir. Öğrenciler yüzde 10 oranında eleştirel bir yaklaşıma sahip olduğunu görüyorum.”*

M4 görüşleriyle okulda dilek ve şikayet kutusu oluşturduklarına; duyuruların ve bilgilendirmelerin velilere ulaşması konusunda hassas davrandıklarına değinmiştir. Buna göre M4 görüşü:

*M4: “Dilek ve şikayet kutumuz her daim faal olup 15 günde bir açılarak sorunlara çözüm getirilmekte, öneriler okul gelişim ekibince tartışılarak uygulanabilir olanlar hayata geçirilmektedir. Tüm öğrenci ve velilerimiz telefon ile mesaj, web duyurusu, e-okul duyurusu, bilgilendirme toplantıları, veli ziyaretleri ve veli toplantıları kanalıyla eşit olarak bilgilendirilmektedir.”*

M4 her ders yılı başında MEB tarafından zorunlu tutulan okulun, öğrencilerin ve velilerin sorumluluklarını ilgilendiren paydaş sözleşmesini okul ve velilerin karşılıklı olarak imzaladıklarını dile getirmiştir. Buna göre M4 görüşü:

*“Öğrencilere ve velilere yönelik her ders yılı başında paydaş sözleşmesi yapılır. Bu sözleşmede öğrencinin ve velilerin hak ve özgürlükleri ile yükümlülükleri yer alarak okul idaresiyle karşılıklı akit edilir. Bu sözleşme genelde kağıt üzerinde kalır; fakat olumsuz bir vaka vuku bulunca sözleşme maddeleri her iki taraf için bağlayıcı bir dayanak oluşturur. Her kurum bu uygulamayı yapmalıdır, çünkü öz değerlendirmenin sağlıklı yapılabilmesi için elzem bir ölçüttür.”*

R2 öğrencilerin eleştiri yapabilmeleri için haklarını ve sorumluluklarını bilmeleri gerektiğini düşünüyor. Buna göre R2 görüşü:

*R2: “Öncelikle öğrencilerin haklarını bilmelerine ihtiyaçlarının olduğunu düşünüyorum, varlığından haberdar olmadıkları bir durum hakkında eleştiri yapabilmeleri imkansızdır. Bu sebeple öğrencilere hak ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirme çalışmalarının olması gerekmektedir. Derslerde ayrılan süre yetersiz kalmaktadır. Öğrencilerime çocuk haklarını anlatan akılda kalıcı ve uygulamaya dönük videolar izletiyorum. Bu çalışmalarını engelleyen durumlarla karşılaşmadım.”*

Eleştirel vatandaş yetiştirme ile ilgili R1'in görüşü:

*R1: “Öğrencilerin bu dönemde eleştirel bir vatandaş olarak değil, yetiştirdiği öğretmenin düşüncesiyle, görüşüyle yetişen tek tip öğrenci modeli olduğunu gözlemlemekteyim. Öğretmen eleştirel bir öğrenci yetiştirmek istese aile tek tip bir birey yetiştirme çabasında olduğu için ilkökul döneminde bu durum pek etkili olmuyor. Okul müdürlerinin bir çoğu ise müfredata veya yönetmeliğe uygun bir tutum sergiledikleri için çok bir gelişme sağlanmıyor.”*

### ***Eğitim politikalarının eşitsizliğe sebebiyet veren durumları***

Mevcut uygulamaların eşitsizliğe sebebiyet veren durumlarına dair katılımcı görüşleri izleyen paragraflardaki gibidir.

#### ***Özel okullara girişte eğitim-öğretim desteği***

M2'nin özel okul eğitim-öğretim desteği uygulamasına dair görüşü:

*“Özel okulda okumaya yönelik teşvikte ben orada da bazı eksiklikler olduğunu düşünüyorum. Nasıl? Esnaf olan bir insan vergi matrahını düşük gösteriyor ama diğer tarafta çift maaşlı çalışan devlet memuru, sen diyor çift maaşla aylık gelirin on bin lira. Vergi matrahını düşük gösteren esnafın çocuğu teşvikten yararlanıyor, çift maaşlı olan kişi yararlanamıyor. Özel okuldaki o teşvik verilene kadar tüm devlet okullarına bütçe ayırma ve devlet okullarındaki o fiziki yapıların eksiklerinin, atölyelerin oluşturulmasına finanse edilse, yeni okul açmak yerine bu atölyelerin, okullarda fiziki yönde eksiklerin giderilmesine...”*

Genel olarak, ödeneklerin yeni okulların açılması veya özel okula teşvik bağlamında kullanılması yerine, mevcut okulların iyileştirilmesi için kullanılmasının daha uygun olduğuna dair görüşler mevcuttur. Ayrıca özel okula teşvik sürecinde adaletsiz durumlar göze çarpmaktadır.

M2'nin usulsüz durumların üstesinden gelme konusunda aile ve sosyal politikalar bakanlığı, maliye bakanlığı gibi devletin diğer organlarının etkili çalışmasına ve bu bakanlıkların milli eğitim bakanlığı ile işbirliği içinde olmasına dikkat çeken görüşleri:

*“Öğrencinin ekonomik durumunu ben tespit etmekle uğraşmayayım, ben yanlış yapabiliyorum. Mesela sınıf öğretmeni yanlış tespitte bulunabiliyor. İnsanlar yanıtıyor. Şimdi artık insanlar öyle ki herkes ağlıyor benim ihtiyacım var diye. Mesela aile sosyal politikalarda kimlerin ihtiyaç sahibi olduğu belli. O veri mesela milli eğitim bakanlığına gelmeli. Bu kendisinin getirdiği vergi matrahındaki şeyle yetinmemeliyiz. Adam trilyonlarla uğraşiyor ama vergi matrahında eksi. Maliye bakanlığı şunu demeli; sen böyle büyük bir fabrika kurmuşsun, böyle bir yüzlerce işçi çalıştırıyorsun, nasıl eksi matrahın var kardeşim? Nasıl sen çocuğunu teşvikten yararlanıyor? Bunu özel okulu müdürü bulmaz veya devlet okulundaki müdür kendisine başvuru yapan müdür arkadaş bulmaz.”*

M2 bu durumun sistemi çarpık gösterdiğini düşünmektedir ve ayrıca sistemi denetleyen kişilerin bu sorununun üstesinden gelmek için sorumluluk almak istemelerine rağmen almamayı tercih etmelerine sebebiyet verdiğine inanmaktadır. Buna göre M2'nin görüşleri:

*“Denetim ve denetleyen kişiler de o mevcut sistemde bozukluk olduğu için ne yapacak? Mevzuatta kendisine verilen yetkileri kullanmada da imtina ediyor, geri duruyor. Kullanmıyor, çünkü mevcut çarpık bir sistem var. O çarpık sistem içerisinde çıkıp da senin*

*bu yaptığın yanlış, senin bu teşvike başvurmadan lazımı diyemiyor. Yani işte hepimiz de biliyoruz, o kişinin aslında teşvikten faydalanmaması lazım.”*

#### Adrese dayalı kayıt sistemi

M4 adrese dayalı kayıt sisteminde bazı öğrencilerin adreslerini değiştirerek istediği okula gidebildiğini bazı öğrencilerin ise adresini değiştiremediği için istediği okula gidemediğini belirtmektedir:

*“Tabii ki, genellikle eğitim sistemindeki sorunlar ve hükümetlerin yanlış eğitim politikaları ve bunların sahadaki uygulama farklılıkları öğrenciler arasında dengesiz bir bilgiye erişim süreci ve imkanlardan yararlanma farklılığı yaratmaktadır. Örneğin; X okulu kayıt bölgesinde bulunan bir öğrenci adres kaydını “Misafir öğrenci” olarak istediği bir okulun kayıt bölgesinde bir evde gösterilebilirken (siyaseten avantajlı kimselerin çocukları), aynı durum diğer öğrencilere uygulanmayabiliyor.”*

#### Taşınmalı eğitim

M4 taşınmalı eğitim politikasının suiistimal edilebildiği durumlar olduğunu belirtir. Örneğin köyde yaşayan ekonomik açıdan varlıklı ailelerinden bu yardımdan yararlandığını veya bazı orta sınıflı vatandaşların sırf bu uygulamadan yararlanmak için şehre uzak yerlerden ev tuttuğunu ifade eder. M4’ün bu görüşleri:

*“Taşınmalı eğitim imkanlarından faydalanmak için köye taşınan aileler var. Özellikle ekonomik durumları pek iyi olmayan aileler merkeze 3-10 km uzaklıktaki köylere taşıyorlar. Böylece aile ekonomisine aylık servis ücreti (200 TL ortalama öğrenci başı) ve yemek ücreti yükü binmeyerek hem ucuz kirada oturuyor hem de taşınmalı imkanlarından yararlanıyorlar. Bunları orta halli ve ekonomik durumu iyi aileler de bazen yapıyor. Ayrıca köydeki zengin sayılabacak insanlar bu durumdan sonuna kadar yararlanıyor ve bu gayet yasal. Taşınmalı eğitime tabi öğrenciler bir çok konuda avantajlı durumdadır. PYBS sınavında öncelik tanınır, öğlen yemekleri ve taşıma hizmeti bakanlık tarafından ücretsiz verilir. Genelde ekonomik yönden zayıf ailelere mensup olduklarından kıyafet, eğitim materyali, eşofman veya ayakkabı yardımından yararlanmaktadırlar. Bu öğrenciler şehir-kırsal yaşam kültürel çatışması yaşamaktadırlar. Okul sınırları içerisinde internet, kütüphane, yemek, spor ve sosyal aktivite faaliyetlerinden diğer öğrencilerle eşit oranda faydalanmaktadırlar.”*

#### **Okul müdürlerinin merkezi eğitim politikalarını eleştirme becerileri**

R3’ün okul müdürlerinin eleştirel becerileri ile ilgili görüşü:

*“Eleştirmesine de gerek yok. Okul müdürü sorumluluklarını yerine getirdiği için bir üst kurumu eleştirip eleştirmemesine çok da dikkat edilmiyor.”*

S1'in okul müdürlerinin eleştirel becerileri ile ilgili görüşü:

*“Okul müdürlerinin yetki, görev ve sorumluluklarını düzenleyen mevzuata bakıldığında, bu mevzuatın sürekli değiştiği; ancak bu değişikliklerin bu görevin niteliğini veya doğasını değiştirmedeği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle okul müdürleri sosyal adalet becerisi boyutunda mevcut yasal mevzuata uygun görev ve sorumlulukları çerçevesinde hareket ettiklerini söyleyebiliriz. Düzey olarak mevzuatçı ve yasal diyebiliriz.”*

Kimi katılımcıların görüşlerine göre okul müdürleri sorumluluklarını yerine getirdiği müddetçe merkezi eğitim politikalarını eleştirip eleştirmemesi önemli değildir. Okul müdürleri eleştirel bir tutum ile davranmak yerine yasalara ve mevzuata uygun nitelikte hareket eder.

S4 eğitim sisteminin kapsayıcı olmadığını, okul müdürlerinin eleştirmedeği için müdür olduğunu düşünmektedir. Buna göre S4'ün görüşleri:

*“Eğitim sistemimiz kapsayıcı eğitim sistemi uygulamadığı için (cinsiyet ayrımcı okullar, mülteci okulları gibi) eşitsizlikler ve eleştirel düşünmeme normal bir durum. Okul müdürleri durumdan memnun ki müdür...Mevcut yöneticilerin büyük bir kısmı uygulanmakta olan sistemin bir parçası olduğu için eğitim politikalarını eleştirecek ya da fikir üretebilecek bir durumda olduklarını düşünmüyorum.”*

#### **Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği**

Okul müdürlerinin okullarda sosyal adaleti sağlama hususunda liderlik becerilerine ilişkin görüşleri izleyen paragraflardaki gibidir.

M5 merkezi politikaların işlerliğinin okul müdürlerinin isteğine, hassasiyetine, öğrenmeye ve gelişime açık olmasına bağlı olduğunu düşünmektedir. MEB bu konularda okul müdürlerini hizmet içi eğitimlere almaktadır. Buna göre M5'in görüşleri:

*“Bu mesele biraz da okul müdürünün kendisiyle, vizyonu ile alakalı bir durumdur. Merkezi politikaları okulunda uygulamaya istekli olmasıyla ve bu hususta bilinçli olması, bu politikalar karşı hassasiyetinin üst düzeyde olması ve kendini sürekli geliştiren yenileyen ve donanımını artıran bir yapıya sahip olması ve imkanları etkin kullanabilmesi gerekiyor. Eğer bunları yapıyorsa sosyal adalet liderlik becerisi yeterlidir. MEB zaten bu konularda okul müdürlerini hizmet içi eğitim yoluyla desteklemektedir.”*

R2 merkezi eğitim politikalarının öğretmen ve öğrencilere yansımaları boyutunda okul müdürlerini köprü olarak görmektedir. Buna göre R2'nin görüşü:

*“Sosyal adalet konusunda orta veya yüksek bilinç düzeyine sahip olsalar bile bu becerileri uygulayabilme potansiyelinin önemli olduğunu düşünüyorum. Okul müdürleri merkezi eğitim politikalarını uygulama, öğretmenlere ve velilere aktarma açısından köprü vazifesi görmekte ve teorikte yer alan uygulamaları pratiğe dönüştürmektedir. Bu açıdan sosyal*

*adalet liderliği becerileri önem kazanmaktadır. Görev ve yetkileri ölçüsünde demokratik katılım, hakların eşit dağılımı, etik gibi konularda orta düzeyde beceri sergilediklerini düşünüyorum.”*

S3'e göre okul müdürlerinin sosyal adalet konusundaki tavırları onların karakterleri ve eğitimleri ile ilgilidir. Buna göre S3'ün görüşü:

*“Okul müdürlerinin sosyal adalet konusunda tavırları her okulda inaniyorum ki farklıdır. Bu idarecinin karakteri ile ilgili olduğu gibi eğitimi ile ilgili bir durum. Ancak bir çoğunun bu konuda seminerlere, eğitimlere katılmaları gerektiğini düşünüyorum. Ama sosyal adaleti, eşitliği çok iyi sağlayan idareciler var.”*

## **Tartışma ve yorum**

Araştırmanın katılımcılarına göre ilkokullarda fırsat ve imkân eşitliği ilkesine hizmet etmek için farklılıkları sebebiyle özel ilgiye ihtiyaç duyan öğrenciler: *Engelli öğrenciler, yabancı uyruklu öğrenciler, aileleri mevsimlik tarım işçileri olan öğrenciler, aileleri parçalanmış olan öğrenciler, dar gelirli öğrenciler, uzun süreli hastalığı olan öğrenciler, akademik başarısı düşük olan öğrenciler, kaynaştırma eğitimi alan öğrenciler, ailesinin eğitim düzeyi düşük veya eğitime karşı ilgisiz ailelerin çocukları, aileleri tarafından ihmal bırakılan öğrenciler(çocuk esirgeme kurumlarında ikamet eden öğrenciler), uyum sorunu ve davranış bozukluğu olan öğrenciler, toplumsal kurallara uyum gösteremeyen öğrenciler, üstün yetenekli öğrenciler, belirli bir alanda yeteneği olan öğrenciler(basketbol, okçuluk, atletizm vb.)* olarak belirlenmiştir.

### *İYEP*

İlkokullarda özellikle Türkçe ve Matematik derslerinde akademik başarısı düşük öğrencilerin gelişimine destek amacıyla hazırlanan İYEP uygulaması özellikle sığınmacılar, göçmenler ve geçici koruma altındaki çocuklara Türkçe ve Matematik derslerine yönelik destek vermenin yanı sıra psiko-sosyal açıdan da destek sağlamayı amaçlar. İYEP'nin görev tanımı ve uygulama süreci kimi katılımcılar tarafından eleştirilmiştir. Örneğin, akademik gelişimi yetersiz öğrencilerin İYEP programı kapsamında yetiştirilmesinden önce neden başarısız olduklarının sorgulanmasını, daha sonra bu öğrencilerle ilgili hedeflerin belirlenmesini öneren katılımcılar mevcuttur. İYEP'nin görev tanımı ile ilgili olarak bazı katılımcılar ilkokullarda İYEP uygulaması yerine öğrencilerin yeteneklerine göre eğitim verilmesi daha uygun bulmaktadır. Katılımcılardan biri İYEP'nin öğrencilerin sportif ve kültürel faaliyetlerine yönelik yeteneklerinin gelişimini kapsamadığını, öğrencilerin bu yeteneklerinin gelişimine yönelik çalışmaların il gençlik spor müdürlüğü bünyesinde açılan kurslarla sağlandığını dile getirmiştir. İlköğretimin amaçlarına göre öğrencilerin gelişimi bilişsel, duyuşsal, sosyal, kültürel, bedensel ve devinsel yani tüm açılardan ele alınmalıdır. Dolayısıyla katılımcıların İYEP ile



ilgili beklentisi ilköğretimin amaçlarıyla örtüşmektedir. Öte yandan İYEP'nin daha ziyade sığınmacılar, göçmenler ve geçici koruma altındaki çocuklara yönelik olması da dikkate alındığında kimi öğrencilerin Türkçe ve Matematik derslerindeki akademik başarısı yeteneklerinden dolayı değil de ailenin sosyal koşulları, eğitime bakışı veyahut ekonomik yetersizliklerinden kaynaklanabilir. Dolayısıyla İYEP uygulaması bu yönüyle sosyo-ekonomik yetersizlikler yaşayan öğrencilerin gelişimini destekleyici nitelikte olabilir; ki katılımcılardan birine göre akademik gelişim açısından desteğe ihtiyaç duyan öğrenciler için İYEP beklenen ve sistemdeki bir açığı kapatan kâğıt üzerinde etkili bir uygulamadır. Bununla beraber İYEP'nin başarılı olması programı uygulayanların motivasyonu ile ilgilidir. Bu durumda da uygulayanların verimliliği ve kalitesi gündeme gelmektedir. Dolayısıyla okul müdürleri ile öğretmenlerin yeterlilikleri ve denetimi İYEP'nin verimliliğini ve kalitesini etkileyecektir. İYEP uygulaması ya da eğitim sisteminde uygulanan herhangi bir uygulamanın işlerliği ve niteliği okul müdürlerinin ve öğretmenlerinin başarısı ile ilgilidir. Dolayısıyla okul müdürlerinin ve öğretmenlerinin seçimi, hizmet öncesinde ve sonrasında yetiştirilmesi ve denetimi eğitim sistemindeki uygulamaların etkililiğini etkiler. Araştırmanın diğer katılımcılarının da milli eğitim sistemindeki uygulamaların kalitesinin uygulayanların karakterine, özverisine bağlı olduğuna dair görüşleri vardır.

#### *Okula uyum haftası*

Bazı katılımcılar okula uyum haftası programı olmasına rağmen kimi öğrencilerin hazır-bulunluşluk düzeyini ilkokula başlamak için yeterli görmemektedir. Uygulayıcılar olarak okul müdürlerinin ve öğretmenlerin, öğrencilerin ilkokula başlayıp başlamamasına karar verme yetkisine sahip olması gerektiğini düşünmektedirler. Böyle bir öneri okul müdürlerinin ve öğretmenlerin kararlarının ne düzeyde etkili olacağı, karar almada yeterliliği, etkililiği ve alınan kararların denetimi gibi konuları gündeme getirmektedir. Okul müdürlerinin bu kararını siyaset veya kişilerarası ilişkilerin etkileyebileceğini söyleyen katılımcı da mevcuttur.

#### *Engelli bireyler*

Engelli bireylerin eğitime dahil edilmesi ile ilgili geçmiş yıllara kıyasla yol alındığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Bununla beraber engelli bireylerin eğitimi ile ilgili uygulamaların yeterli olmadığına dair görüşlerde vardır. Psikolojik ve sosyolojik boyutta istenilen etkinliklerin gerçekleşmesi için çalışmaların yapılması gerekir. Uygulamaların yeterli olmadığına özellikle eğitim materyalleri konusunda eksiklik yaşadıklarına dair görüşler vardır. Ayrıca okulun ve sınıfın fiziki koşullarının engelli bireyler açısından iyileştirilmesi gerekir, bu yönde eksiklikler vardır. Okulda yapılan drama çalışmaları ile öğrencilerin empati yeteneğinin gelişmesine dönük çalışmalar yapılmaktadır.

#### *Kaynaştırma öğrencileri*

Kaynaştırma öğrencilerine yönelik uygulanan destek odalarının etkililiğinin öğrencinin sınıf öğretmeni ile öğrenciye destek eğitim odasında ders verecek öğretmen arasında kurulan



işbirliğine bağlıdır. Katılımcılardan birisi kaynaştırma öğrencileri için başka uygulamaların olması sebebiyle destek eğitim odası uygulamasını gereksiz görmekte ve işlevsel bulmamaktadır. Destek odalarının varlığı, bu öğrenciler için yapılan diğer uygulamaların çalışmadığının göstergesi olarak da düşünülebilir. Destek odalarının etkililiği ile ilgili yeni çalışmalar yapılması uygun olur. McKenzie ve diğerleri (2008) sınırlılıklara sahip öğrencilerin diğer öğrencilerle kaynaşması için çaba sarf edilmesi gerektiğini önerir. Kaynaştırma öğrencilerin sınıflara yerleştirilmesi politikası bu yönde hizmet eder. Bu bağlamda destek odalarının etkililiği sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusundan yeniden irdelenebilir.

#### *Gelir düzeyi düşük öğrenciler*

Gelir düzeyi düşük öğrenciler için çalışmalar yapılmakta ancak yeterli görülmemektedir. Katılımcılar ekonomik düzeyi düşük ailelerin eğitime yaklaşımının yeterli görmemekte ve bu durumun öğrencinin başarısını olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedir. Eğitime ilişkin tutumu yetersiz olan ailelerin de eğitime alınması ile ilgili görüşler vardır. Sosyal ve ekonomik yönden yetersiz ailelere sahip öğrencilere yönelik kimi okul müdürleri veya öğretmenler maddi destek yardımıyla bulunmaktadır. Sosyal ve ekonomik yönden zayıf ailelerin çocuklarıyla ilgili özellikle zeki öğrencilerin zarar gördüğü ile ilgili görüşler vardır. Çünkü bu öğrencilerin başarısızlığı genelde ailelerin takipsizliğine bağlanmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerin devam-devamsızlığı gibi konularda aileler üzerinde yaptırım gücü yoktur. Bu durum başarıya potansiyeli olan öğrencilerin akademik gelişimine zarar vermektedir. Ailelerin eğitim konusunda bilinçlendirmesi gerektiğine dair görüş ve öneriler bulunmaktadır.

#### *Parçalanmış ailelerin çocukları*

Katılımcılar parçalanmış ailelerin çocuklarının veya içe kapanık öğrencilerin gereksinimlerine yönelik herhangi bir yasal düzenlemenin olmadığını söylemektedirler. Katılımcılardan biri parçalanmış ailelerin çocukları veya içe kapanık öğrencilerle ilgili sınıf öğretmenlerinin bu öğrencilere yönelik tutum ve davranışları yeterli bulmamakla beraber özellikle rehber öğretmenler için hazırlanmış bir düzenlemenin olmamasının rehber öğretmenlerin de bu öğrencilere özen göstermemesine sebep olabileceğini ifade etmiştir.

#### *Aileleri tarafından ihmal edilen öğrenciler*

Aileleri tarafından ihmal edilen veyahut suistimale uğrayan öğrencilere yönelik sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumunun kararlarının esnek olmaması gerektiği, daha ziyade kesin ve çocuğu koruyan nitelikte olması gerektiğine dair görüşler vardır.

#### *Yabancı uyruklu öğrenciler*

Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ile ilgili milli eğitim bakanlığı okul müdürlerini ve öğretmenleri hizmet içi eğitime tabi tutmuştur. Ayrıca İYEP programı yabancı uyruklu öğrencilerden Türkçe ve Matematik dersi gibi temel derslerden yetersizlikleri olan öğrencilerin

eğitimi de kapsar. Araştırmanın katılımcılarından bir sınıf öğretmeni yabancı uyruklu öğrencilerin dışlanıp dışlanmamasının öğretmenin öğrencileri bilinçlendirmesi ile ilgili olduğu kanaatindedir ve öğrencilere haksızlık yapılmadığında öğrencilerinde başkalarına haksızlık yapmamayı öğrendiği düşüncesindedir.

Farklılıklara sahip öğrencilerin gereksinimlerine cevap vermek için düzenlenen yönetmeliklerin yetersiz kaldığı durumlarda okul müdürleri aile, öğretmen ve rehber öğretmeni ile işbirliği kurarak çözüm üretme yoluna gitmektedir. Araştırmaya katılan okul müdürlerinden birisine göre eğitim politikalarının uygulanma başarısı okul müdürlerinin isteği, hassasiyeti ve gelişime açık olmasına bağlıdır.

### *Eleştirel vatandaş eğitimi*

Araştırmanın katılımcılarından biri öğrencilerin eleştirel vatandaş olma adımlarının onlara haklarını ve sorumluluklarını öğretmekten geçtiğine inanmakta, konuyla ilgili öğrencilere videolar gösterdiğini dile getirmektedir. Başka bir rehber öğretmen eleştirel vatandaş eğitiminin sınıf öğretmenlerinin yaklaşımı ile ilgili olduğunu düşünür. Kendi okulunun toplantılarında öğretmenlerin öğrencilerde aidiyet hissi gelişimine hizmet etmesi yönünde yönlendirildiğini ve yüzde 10 oranında öğrencilerin eleştirel bir tutumla okul idaresine geldiğini dile getirmektedir. Katılımcılardan biri özellikle eğitim programlarının öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine katkı sağladığını düşünmekle beraber; okulda eleştirel düşünme becerilerinin gelişiminin etkili iletişimin önündeki engellerin ortadan kalkmasına bağlamaktadır. Başka bir katılımcı her ders yılı başında okul ve veliler arasında tüm okul paydaşlarının hak ve sorumlulukları ile ilgili paydaş sözleşmesi imzaladıklarını dile getirmekte ve bu sözleşmenin gerçek manada uygulandığında etkili olacağına inanmaktadır. Furman (2012) çalışmasında sosyal adalet liderlerinin öğrencilerin eğitim süreçlerinin işlevselliği doğrultusunda okulun yapı ve işleyişine ilişkin eleştirel bir gözle bakabilmesine fırsat vererek, okulun eğitim süreçlerinin ilerlemesine olanak sağlaması gerektiğinden bahseder. Bu bağlamda bu araştırmada somut bulgulara ulaşılmamış olmasına rağmen öğrencilerin eleştirel tutumlarının düşük olabileceğine dair bulgular vardır. Özellikle bu konuya ilişkin yapılacak araştırmalar okullarda eleştirel vatandaş eğitime ilişkin yeterliliklere ve gereksinimlere dair öneriler getirecektir.

### *Sosyal adalet liderliği*

Katılımcılardan birisi okul müdürlerinin liyakat usulüne göre değil de eleştirel tavırlarının olmaması sebebiyle okul müdürü olduğunu düşünürken, başka bir katılımcı okul müdürlerinin sorumluluklarını yerine getirdiği müddetçe merkezi eğitim politikalarını eleştirip eleştirmemesinin çok da dikkat çekmediğini ifade eder. Başka biri okul müdürlerinin eleştirel bir tutum ile davranmak yerine yasalara ve mevzuata uygun nitelikte hareket ettiğini, dile getirmektedir. Katılımcılardan biri okullarda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik düzenlemelerin etkili bir biçimde uygulamalara yansımada okul müdürünün rolünün önemli olduğunu düşünür.

Aynı katılımcı okul müdürünün bu rolünü gerçekleştirme düzeyini ‘orta’ olarak değerlendirmektedir. Başka biri de okul müdürlerinin sosyal adalet konusundaki tavırlarının onların karakteriyle ilgili olduğunu düşünür. Bu sebeple okullardaki uygulamalar farklılık gösterebilir. Ancak okul müdürlerinin bir çoğunun eğitime ihtiyacı olduğunu düşünmekle beraber kimi okul müdürlerinin adaleti, eşitliği sağlama hususunda başarılı olduğunu düşünmektedir. Wang (2018) çalışmasında okullarda sosyal adalete ilişkin uygulamalar da farklılıkların oluşmasında okul müdürünün bilgisinin, yeteneğinin, becerisinin ve karizmasının etkili olduğunu söyler. Theoharis (2008) ise okul müdürlerinin tutkusuna ve adanmışlığına dikkat çeker. Wang’ın (2018) çalışmasında belirtilen okul müdürlerinin hegemonik eğitim politikalarının ve uygulamalarının yıkılmasına yardım edecek olan sosyal adalet liderliği becerileri ile ilgili katılımcıların genel görüşü okul müdürlerinin eleştirel tutumdan ziyade yasa ve yönetmelikleri takip ettiği ile ilgilidir. Bu çalışmanın nitel olması sebebiyle katılımcıların sayısını göz önünde bulundurarak, bu kapsamda, okul müdürlerinin eğitim politikalarını eleştirme düzeylerine belirlemeye dönük tarama modelinde araştırmalar yapılması önerilebilir.

#### *Özel okullara girişte eğitim-öğretim desteği*

Araştırmanın katılımcılarından biri özel okulların açılması yerine teşvik için ayrılan ödeneklerin mevcut okulların iyileştirilmesi için kullanılmasını uygun görür. Aynı katılımcı, özel okula teşvik düzenlemesi uygulanırken, ticaretle uğraşan bazı velilerin gelir vergisini düşük göstererek özel okula teşvik hakkından yararlanmaya çalışarak uygulamanın suiistimal edildiğini görmüştür. O’na göre hem özel okul ve hem de devlet okulunda çalışan okul müdürlerinin velilerin ekonomik durumunu tespit etmekle yükümlü olmamalıdır. Bu sürecin daha plânlı olarak aile ve sosyal politikalar bakanlığı ile maliye bakanlığı tarafından yürütülmesi, yürütülüyorsa bile milli eğitim bakanlığı ile koordinasyonun sağlanmasına dikkat çekmektedir. Velilerin ekonomik koşulları ile ilgili bilgilere okul müdürleri e-okul yoluyla ulaşabilmelidir.

#### *Taşımali eğitim*

Taşımali eğitim politikasının da suiistimale uğratıldığına dair katılımcı görüşü de mevcuttur. Köyde yaşayan ama ekonomik açıdan varlıklı ailelerinde bu yardımdan yararlanması veya bazı orta sınıflı vatandaşların sırf bu uygulamadan yararlanmak için şehre uzak yerlerden ev tutması okul müdürünün bu uygulamanın zayıf yönleriyle ilgili tespitleridir.

#### *Adrese dayalı kayıt sistemi*

Adrese dayalı kayıt sistemi bazı öğrencilerin adreslerini değiştirerek istediği okula gidemesine bazı öğrencilerin ise adresini değiştiremediği için istediği okula gidememesine sebebiyet verebilmektedir. Bazı velilerin adres değişikliği yapabilmesi ise velilerin nüfuzlu kişileri tanınmasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak; ilk okullarda sosyal adaletin gelişimine yönelik mevzuata dayalı uygulamalar bir takım değişikliklere gereksinim duymakla beraber Türk Milli Eğitim Sistemindeki uygulamaların etkililiğinin öğretmenlerin ve okul müdürlerinin özenine ve hassasiyetine bağlı olduğu söylenebilir. Dahası, uygulamaların etkililiği Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer bakanlıklar arasında kurulan koordinasyonun etkililiğine de bağlıdır. Sosyal adaletin gelişimine yönelik mevzuatın cevap veremediği durumlarda okullarda geliştirilen uygulamaların niteliği okul müdürlerinin vizyonuna ve liderlik becerilerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu durum okullar arasında eşitsizliklerin oluşmasına neden olabilir. Öte yandan okul müdürleri daha ziyade mevcut yasa ve yönetmelikleri uygulamaktadır. Bununla beraber, okullarda eleştirel vatandaş eğitimi konusunda yeni çalışmalar yapılması gelecek nesillerin sosyal adaletin gelişimine yönelik yeni fikirler geliştirebilmesi açısından faydalı olacaktır. Bu çalışma ilk okullarda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik uygulamalar ve okul müdürlerinin bu konudaki rolü ile ilgili önemli bilgiler sağlamasına rağmen mevcut uygulamaların hepsini aynı anda irdelemesi sebebiyle derinlemesine bilgiler sunma konusunda yetersiz kalabilir. Ayrıca, çalışma grubunun nispeten küçük olması bir başka sınırlılık olarak görülebilir. Dolayısıyla, sosyal adaletin gelişimine yönelik mevcut uygulamaların farklı çalışmalarda ayrı ayrı ele alınması, uygulamalara ilişkin derinlemesine sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlayacaktır.

## EK-1

### Görüşme soruları

1. Okullarda öğrencilerin eğitimsel gelişimi için hangi özellikteki öğrencilerin diğerlerine kıyasla hakları daha fazla gözden geçirilmeli?
2. Belirtmiş olduğunuz bu hedef kitle için nasıl yasal düzenlemeler mevcuttur?
3. Mevcut yasal düzenlemelerin dezavantajlı öğrencilerin eğitimsel gelişimine olan katkı payını değerlendirir misiniz?
4. Mevcut yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı durumlarda neler yapıyorsunuz? Nasıl bir sistem geliştirdiniz?
5. Yapmış olduğunuz bu çalışmalar amacınıza ne ölçüde hizmet ediyor? Yeterli oluyor mu?
6. Öğrencileri toplumdaki eşitsizliklere ilişkin bilinçlendirmek adına okul müdürlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? (Eleştirel vatandaş yetiştirme misyonunu nasıl değerlendiriyorsunuz?)
7. Merkezi eğitim politikalarını ve uygulamalarını değerlendirme hususunda okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği becerileri sizce ne düzeydedir? Ve nasıldır?

## Kaynakça

- Bell, L. A. (1997). Theoretical foundations for social justice education. In M. Adams, L. A. Bell, & P. Griffin (Eds.), *Teaching For Diversity and Social Justice* (1st ed., pp. 3– 15). London: Routledge.
- Bogotch, I. E. (2000). Educational leadership and social justice: Practice into theory. *Journal of School Leadership*, 12(2), 138-56.
- Cohen, R. L. (1987). Distributive justice: Theory and research. *Social justice research*, 1(1), 19-40.
- Çocuk koruma kanunu. (2005, 15 Temmuz). Resmi gazete (Sayı : 25876). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Engelliler Hakkında Kanun. (2005, 1 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25868). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>
- Frankena, W. K. (1962). The concept of social justice. *Social justice*, 1, 17.
- Furman, G. (2012). Social justice leadership as praxis: Developing capacities through preparation programs. *Educational Administration Quarterly*, 48(2), 191-229.
- Hurst, C. E., Gibbon, H. M. F. & Nurse, A. M. (2016). *Social inequality: Forms, causes, and consequences*. Routledge.
- McKenzie, K. B., Christman, D. E., Hernandez, F., Fierro, E., Capper, C. A., Dantley, M. & Scheurich, J. J. (2008). From the field: A proposal for educating leaders for social justice. *Educational administration quarterly*, 44(1), 111-138.
- Millî Eğitim Temel Kanunu (1973). Resmî Gazete. Yayımlı Tarihi: 24.06.1973. Sayısı: 14574. Numarası: 1739.
- Oplatka, I. (2014). The place of 'social justice' in the field of educational administration: A journal-based historical overview of emergent area of study. In Bogotch, I., Shields, C. M. (Eds.), *International Handbook of Educational Leadership and Social (In)Justice* (pp. 15–35). Dordrecht, the Netherlands: Springer.
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. (2018). Şartlı eğitim yardımı. Erişim adresi: <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/egitim-yardimlari>
- Sunal, O. (2011). Sosyal politika: sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(03), 283-305.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2018). *Bilim ve sanat merkezleri öğrenci tanılama ve yerleştirme kılavuzu*. Erişim adresi: ht-

[tps://orgm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2018\\_11/08143439\\_2018-2019\\_BYLSEM\\_YYRENCY\\_TANILAMA\\_VE\\_YERLEYTYRME\\_KILAVUZU.pdf](tps://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/08143439_2018-2019_BYLSEM_YYRENCY_TANILAMA_VE_YERLEYTYRME_KILAVUZU.pdf)

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. (2018). İlkokullarda yetiştirme programı uygulama kılavuzu. Erişim adresi: [https://tegm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2018\\_09/13134503\\_YYEP\\_Uygulama\\_KYlavuzu.pdf](https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/13134503_YYEP_Uygulama_KYlavuzu.pdf)

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). Destek eğitim odası kılavuzu. Erişim adresi: [https://orgm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2015\\_07/24014806\\_destekodasi2.sra.pdf](https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/24014806_destekodasi2.sra.pdf)

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği. (2014, 11 Eylül). Resmi gazete (Sayı: 29116). Erişim adresi: [http://www.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2014\\_09/12024357\\_tasimayonetmeliği.pdf](http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/12024357_tasimayonetmeliği.pdf)

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. (2018). Okula uyum haftası kılavuzu. Erişim adresi: [https://tegm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2018\\_09/10160507\\_Okula\\_Uyum\\_Haftasi\\_2018-2019\\_KYlavuz.pdf](https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/10160507_Okula_Uyum_Haftasi_2018-2019_KYlavuz.pdf)

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü. (2018). Özel okul eğitim-öğretim desteği kılavuzu. Erişim adresi: [https://ookgm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2018\\_08/16180149\\_2018-2019\\_egitim\\_ogretim\\_destegi\\_kilavuzu.pdf](https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_08/16180149_2018-2019_egitim_ogretim_destegi_kilavuzu.pdf)

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. (2014, 26 Temmuz). Resmi gazete (Sayı: 29072). Erişim adresi: <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1703.pdf>

Theoharis, G. (2007). Social justice educational leaders and resistance: Toward a theory of social justice leadership. *Educational administration quarterly*, 43(2), 221-258.

Theoharis, G. (2008). Woven in deeply: Identity and leadership of urban social justice principals. *Education and Urban Society*, 41(1), 3-25.

Tomul, E. (2010). İlköğretim okullarındaki sosyal adalet uygulamalarına ilişkin yönetici görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152).

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin yayıncılık.

Wang, F. (2018). Social Justice Leadership—Theory and Practice: A Case of Ontario. *Educational Administration Quarterly*, 0013161X18761341.

# Evaluation of Social Justice Developments in Primary Schools and Leadership Behavior of School Principals

## Extended Abstract

### Introduction

The school principals, who exhibit leadership behaviors that are appropriate for social justice understanding, are the ones who mobilize their stakeholders (students, teachers, parents, family unity) in order to form the beliefs, values and practices that will create social justice in the school. Such leaders are more courageous and willing to make the unfair structure and practices of the system better. Although the principals' goals and vision for social justice are similar, their practice differs. The knowledge, ability, skill and charisma of the school principal are effective in this difference. Although principals have good intentions, their efforts on social justice may be limited, not inclusive. They may have minimal awareness of how institutional norms and practices related to the structure of the system that causes social, economic, political and educational inequalities should be. In this case, the leadership initiatives of school principals regarding the formation of social justice remain within the school, do not address the whole system and lack the social justice leadership skills that will help to break down the hegemonic educational policies and practices (Wang, 2018).

The determination of school principals' and teachers' views on central regulations in terms of social justice will provide suggestions to policy-makers on education. An examination of the practices of school principals responsible for ensuring social justice in the school will allow the achievement of findings on the quality of school principals. This research aims to determine the opinions of primary school teachers and primary school principals regarding the practices on social justice in schools.

### Methods

This research was designed by using qualitative research methods. The phenomenological approach was followed in the research. The research data were collected through semi-structured interviews. The interview form prepared by the researcher is used to collect data. Interview questions were prepared based on the literature and the purposes of the research. A total of 7 open-ended questions were prepared. Probe questions were asked to participants during the interview to reach comprehensive findings. The descriptive analysis approach was used to analyze the data obtained from the interviews.

### Findings

Considering the limitations of the research, some findings are as follows:



- It is more appropriate to provide training activities according to students' abilities rather than IYEP<sup>2</sup>.
- IYEP appears to be effective on paper. Therefore, the success of IYEP depends on the effectiveness of school principals and teachers.
- It is better to consider why the academic achievement of students is low before students are included in IYEP.
- The success of the support training rooms<sup>3</sup> depends on the cooperation between classroom teachers and other teachers who provide support training.
- The number and variety of educational materials for disabled people in schools should increase.
- School orientation week<sup>4</sup> is not sufficient for some students. Classroom teachers and school principals should have the authority to decide whether students should start primary school or not.
- Transport education<sup>5</sup> can be abused by some citizens. The functioning of the audit mechanism should be questioned again.
- The system of registration to schools based on students' addresses<sup>6</sup> can be abused by some citizens. The functioning of the audit mechanism should be questioned again.
- There are some students who cannot improve their academic skills although they have potential because of their families' negative attitudes and behaviors related to education. Such families are generally economically insufficient.
- There is no legislation for children of separated families and diffident students. This creates a gap in the system.
- Families need training according to their needs.
- The education of foreign students is important for the development of society.
- The quality of policies or practices in the national education system depends on the effectiveness of school principals and teachers.
- New studies on critical citizen education should be prepared.

---

2) IYEP: A new program to educate unsuccessful students in terms of academic achievement.

3) Support training rooms: The program provides training activities for inclusive students.

4) School orientation week: A regulation that provides orientation for new primary students.

5) Transport education: A regulation that offers support to students living in rural areas in commuting to schools in the city center.

6) The system of registration to schools based on students' addresses: A regulation that provides placing students to schools according to their home addresses.

- School principals do not generally criticize the laws and the regulations.
- The success of the law on money incentive for private schools depends on the effectiveness of the coordination established with the ministry of education and the ministry of the family and social policies.

### **Conclusion**

As a result; although legislation-based practices for the development of social justice in primary schools require some changes, the effectiveness of the practices in the Turkish National Education System depends on the care and sensitivity of teachers and school principals. The effectiveness of the coordination established between the Ministry of National Education and other ministries is effective on the success of the implementations. Applications developed in schools outside the legislation towards social justice depend on the vision and leadership skills of school principals. This may lead to inequalities between schools. Generally, school principals apply laws and regulations. Moreover, new studies on critical citizen education in schools would be done. Nevertheless, this study may be insufficient because it examines all of the existing practices at the same time, and considering the existing practices for the development of social justice separately in different studies may provide in-depth conclusions about the practices.